

INFORME ANUAL
OBSERVATORI
MERCATS EXTERIORS

2006

Tendències de futur i noves realitats

CAPÍTOL 1

CAP A ON VA EL MÓN:

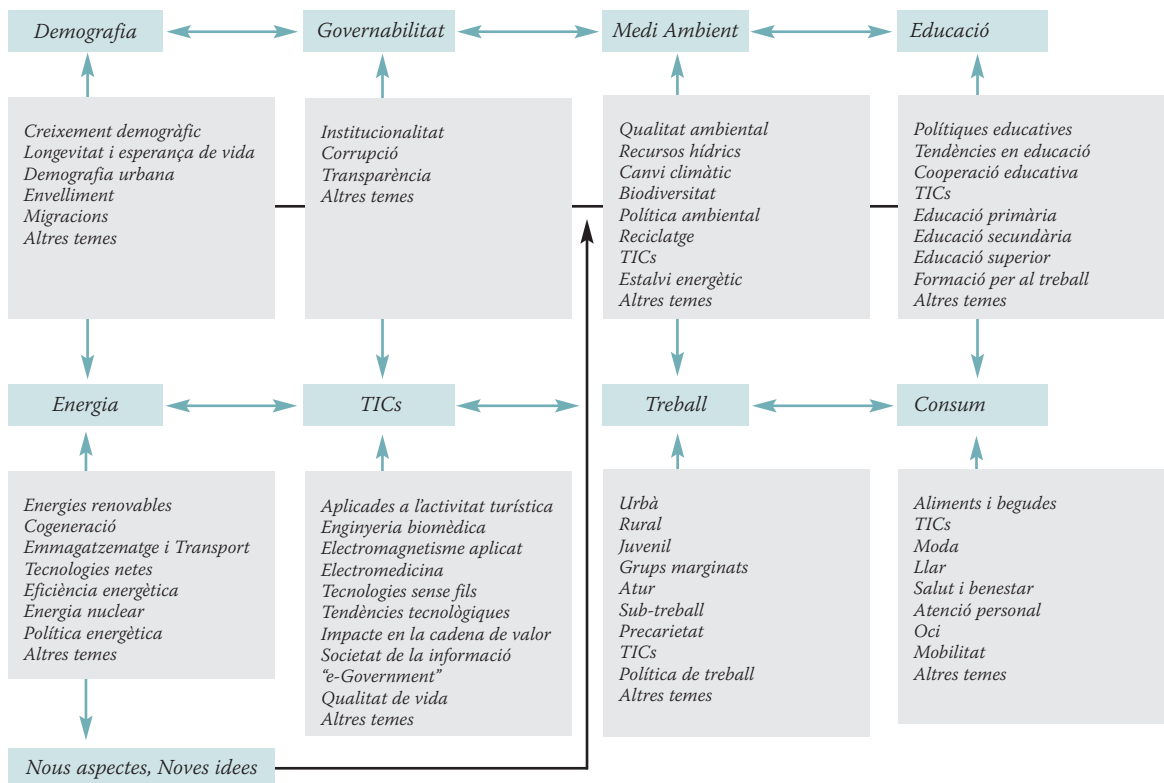
Tendències de fons i canvis
en les pautes econòmiques
i empresarials

Un pas previ imprescindible en un treball de prospectiva consisteix en analitzar les tendències més globals i posteriorment anar ampliant els detalls en les tendències més aplicades i sectorials. Les tendències globals que es mostren a aquest capítol són fruit de l'anàlisi comparativa de les diferents tendències socials, econòmiques, mediambientals, tecnològiques i empresarials proposades pels principals centres de reflexió en prospectiva internacional.¹ I el seu anàlisi global segueix el següent esquema conceptual, l'anàlisi més aprofundida es troba en el capítol segon d'aquest informe i les seves implicacions econòmiques, en el comerç internacional i en les pautes empresarials es troben en el capítol tercer.

1. En total s'han analitzat una cinquantena de tendències, moltes d'elles coincidents, de diferents centres de reflexió com el The Economist Intelligence Unit, McKinsey, Institute for Global Future, The Global Future Society, Finland Future Research Center o el Copenhagen Institute for Future Studies.

2. La *Global Information Intelligence Network* de l'Observatori de Mercats Exteriors, a banda d'explorar les tendències globals, analitza les tendències sectorials i aplicades.

Figura 1.1 Tendències de futur (Globals) als mercats exteriors ²

Font: Observatori de Mercats Exteriors, COPCA

10 tendències clau

3. A l'apartat "El món està canviant" analitzem amb més detall aquesta tendència, així com a l'apartat sobre "Restriccions: energia i recursos naturals" i les seves implicacions en l'equilibri geopolític.

4. A l'apartat "Un món connectat, unes persones connectades" s'aprofundeix en aquest fenomen de la urbanització creixent i a l'apartat "Noves realitats demogràfiques" es desenvolupen aquests aspectes.

5. Més endavant, a l'apartat "Restriccions: energia i recursos naturals", es destaca i analitza la problemàtica futura de l'esgotament dels recursos energètics no renovables.

1. Acceleració de la globalització amb nous actors principals

El procés de la globalització és irreversible, però l'aparició de nous actors, com Xina o Índia, introduiran unes normes de joc diferent, fent que aquest procés esdevingui més plural i menys "occidental". El poder econòmic es redistribueix.³ Els mercats que no pertanyen a l'OCDE augmentaran molt més que els països de l'OCDE la seva participació en el creixement dels ingressos entre avui i el 2020. Malgrat tot, moltes veus apunten que les diferències entre rics i pobres augmenten. Previsiblement, els mercats amb més futur i més ràpid creixement seran els asiàtics. Avui, el PNB d'Àsia (excloent Japó) és el 13% del PNB mundial, mentre que el d'Europa Occidental és de més del 30%. Els propers 15 anys aquestes xifres convergiran. Els EUA continuaran sent la gran potencia econòmica mundial.

2. Perfil de l'habitant al món al 2030: urbà i nascut a un país en desenvolupament

El segle XXI serà el "segle de les ciutats", tal i com ha declarat Koffi Annan, Secretari General de les Nacions Unides. El número de *megaciutats* a Àsia, Àfrica i Llatinoamèrica augmentarà i es conformaran nous estils de vida urbanes emergents. El creixement ràpid d'aquestes ciutats introduirà nous reptes com la gestió dels residus, el subministrament d'aigua o el transport.⁴

La població mundial al 2030 serà de 8.200 milions de persones, amb un increment net de població de 1.720 milions. Només Àsia i l'Àfrica Sub-Sahariana acumularan el 75% d'aquest increment. La proporció de població de 0-19 anys s'anirà reduint de forma progressiva i, en canvi, augmentarà de forma substancial la proporció de població adulta. L'augment de l'esperança de vida i un menor creixement de la població implicarà que haurem d'estar més temps al mercat de treball. Aquests fets provocaran un augment dels moviments migratoris, tant sud-sud com nord-sud.

3. Pressió creixent sobre els recursos naturals

L'acceleració del creixement econòmic al món –especialment a les economies emergents– exercirà una pressió afegida sobre l'ús de recursos naturals. Es preveu que el consum de petroli creixi el 50% les properes dues dècades. Si no es produeixen innovacions radicals, la demanda d'energia no disminuirà i el impacte sobre el canvi climàtic es pot agreujar. L'escassetat d'aigua esdevindrà una de les principals restriccions pel creixement a molts països. Per conservar l'atmosfera, un dels nostres recursos naturals més escassos, seran necessaris canvis substancials en els comportaments i valors humans. També seran necessàries innovacions tecnològiques –especialment en la generació i comercialització d'energies alternatives –, regulatòries i en l'ús de recursos per tal de crear un model que pugui combinar creixement econòmic amb la conservació del capital natural.⁵

4. Més atenció al comportament i paper de les grans empreses

A mida que les empreses esdevenen més globals i la pressió sobre els recursos naturals augmenta, la societat serà més suspicax sobre l'actuació de les grans empreses i augmentarà l'escrutini de les seves activitats. El gran número d'escàndols financers, socials i ambientals dels darrers anys ha creat una major sensibilitat social, fet que ha impulsat importants reformes regulatòries i polítiques.

La responsabilitat social empresarial serà un factor cada vegada més estratègic a les empreses i tindrà un major impacte sobre la seva rendibilitat. Les grans empreses mai seran estimades, però poden ser més apreciades. Els líders empresarials necessitaran argumentar i demostrar amb més evidència la contribució al benestar social que fan les empreses.

5. Personalització conjugada amb més pluralitat de valors i estils de vida

El preu i la qualitat continuaran essent importants, però els consumidors en mercats desenvolupats valoraran especialment la personalització de béns i serveis. Guanyarà presència el “*prosumer*” (*production + consumer*), una tendència en la que el consumidor guanya protagonisme en el disseny i producció del producte⁶. Un dels exemples més coneguts és el projecte d'una marca de sabatilles esportives, que permet al client dissenyar-se a la web la seva pròpia sabatilla esportiva mitjançant la combinació de models, colors i materials. Per tant, els productes i serveis seran personalitzats i les firmes líders dissenyaran productes modulars i, en el cas de la indústria, acoblaran productes en resposta a les demandes específiques dels consumidors. Aquesta tendència pot anar encara més enllà amb un procés que ja és possible i s'anomena “fabricació personalitzada”, que consisteix en manufacturar productes domèstics i per la llar en estructures productives descentralitzades. Pot semblar ciència ficció, però una de les empreses emblemàtiques del sector informàtic ja està treballant en el desenvolupament d'una impressora de 3 dimensions. Així, la fotocopiadora que hi ha al costat de casa podria ser demà la nostra “tenda-fàbrica”.

6. Polarització dels mercats

Els mercats es determinen pel segment que l'empresa vol atraure. Les tendències demogràfiques provocaran una major polarització entre el segment de renda alta i el de renda baixa. El número de consumidors que estan disposats a adquirir productes de gamma alta creix. La personalització i l'ampliació del producte cap a un “món d'experiències” serà clau en aquest segment. Per altra banda, les empreses es troben amb 1.000 milions de nous consumidors que entraran a formar part del mercat global. D'ara fins al 2015, la capacitat de despesa a les economies emergents augmentarà de 4 bilions de dòlars a més de 9 bilions de dòlars, pràcticament la mateixa quantitat que l'actual capacitat de despesa a Europa. En els dos casos, la recollida d'informació del client sobre l'ús del producte o servei i el coneixement de les seves necessitats i desigs esdevenen tasques crítiques de l'empresa.

7. Nous mètodes d'organització i interacció: connectivitat i atomització

La revolució tecnològica encara no ha arribat al seu punt àlgid. Nous desenvolupaments en biotecnologia, tecnologia làser i nanotecnologia ens portaran a una nova esfera de productes i serveis. Però més enllà dels canvis tecnològics, es produiran grans canvis en els comportaments derivats de l'ús d'aquestes tecnologies. A més d'estar connectats globalment, també tindrem accés a informació en temps real. Ja sigui per a la localització de persones, nens, camions o paquets, tecnologies com el GPS (Global Positioning System), LBS (Location Based Services) i RFID (Radio Frequency IDentification) ens permeten etiquetar i fer el seguiment de qualsevol cosa, a qualsevol moment i a qualsevol lloc. Aquest és l'inici d'una transformació cap a l'economia en “temps real”. Per l'altra banda, les TICs capacitaran a les empreses a utilitzar el món com a base d'operacions. Empreses, processos, cadenes d'aprovisionament i consumidors es

6. Tendència anunciada per Alvin Toffer, *The third wave*, 1980, publicat per Plaza i Janés al 1993 i recentment destacada pel Copenhagen Institute for Future Studies el 2005 a “Creative Man”.

7. A l'apartat "La tecnologia i com canvia les vides i els negocis" s'analitza l'impacte dels nous desenvolupaments tecnològics en les nostres vides i els negocis.

8. A l'apartat "Canvis en les preferències i en el consum", fem referència a una incipient nova lògica social, basada en la creativitat i la innovació. CIFS, "Creative Man", 2005

fragmentaran a mida que les empreses s'expandeixen en els mercats internacionals, el treball es dispersa i la informació es digitalitza. Com a resultat, la col·laboració efectiva serà molt important. Les fronteres entre diferents funcions, organitzacions i fins i tot sectors desapareixeran. Parlarem de cadenes de valor globals.⁷

8. Abundància de tot? Faltaran grans idees i talent

Amb l'augment dels nivells de vida disposarem d'una oferta massiva de béns i productes. En canvi, les bones idees i el talent seran cada vegada més preuats. Les empreses necessitaran més persones creatives i innovadores que puguin introduir bones idees a l'organització. Actualment, el grans fons d'inversió es limiten a comprar empreses en comptes de dirigir-les cap a noves activitats, el que indica una absència de noves idees. L'actual desplaçament cap a indústries intenses en coneixement demostra la importància creixent que tindran les persones amb talent i ben formades. No obstant, la gradual integració dels mercats de treball obre l'accés a noves fonts de talent als països en desenvolupament. Per molts governs i empreses, les estratègies laborals i de captació i retenció de talent esdevindran tan importants com les estratègies d'aprovisionament global i producció. En definitiva, el capital humà serà, encara més, un dels actius més valuosos del segle XXI.⁸

9. Innovació sí, però amb sentit de negoci

Les idees innovadores són importants, però de poc valor si no estan sustentades per un bon model de negoci – aquest va ser un dels aprenentatges principals de l'era de les "punt.com". Els models de negoci seran cada vegada més complexos degut a la fragmentació de les cadenes de producció, una major orientació al servei i la participació d'un número més gran d'agents i empreses. Per tant, les innovacions seran en forma de nous models de negoci, formes col·laboratives, lideratge i gestió i tractament del coneixement. En suma, la creativitat s'haurà de manifestar en dos vessants: en productes pioners i innovadors que surtin al mercat; i en models de negoci pioners que facin rendibles i potenciïn el valor de les noves idees.

10. Ubiquïtat de la informació i del coneixement com element bàsic de competitivitat

La capacitat d'una empresa per comprendre les tendències clau que conformaran el futur de la tecnologia, dels comportaments socials i dels consumidors, així com dels mercats serà determinant per a la seva supervivència. Segons McKinsey, la major accessibilitat a la informació i obtenció de coneixement serà l'aspecte que més importància tindrà sobre la rendibilitat de l'empresa, i el segon factor – per darrera de la innovació en productes, serveis i models de negoci – que més contribuirà a accelerar el ritme dels canvis en l'espai empresarial global. Estan sorgint nous espais i models de creació, accés, distribució i propietat del coneixement. Es pot comprovar com creixen els sistemes oberts i lliures per desenvolupar coneixement en comunitats i generar innovacions. Un nou repte per a les empreses serà aprendre a aprofitar aquest nou univers de coneixement per tal d'aconseguir enfortir la seva competitivitat. En cas contrari, poden quedar inundades per una sobreabundància d'informació.

Relacionat amb aquesta darrera tendència assenyalada es vol remarcar l'opinió de Juha Kaskinen, del *Finland Future Research Centre*, que és del parer que caldria aplicar la prospectiva més àmpliament com eina en el desenvolupament regional.

Reformulació del paper de les regions a la societat del coneixement.

Juha Kaskinen

Finland Future Research Centre

La prospectiva com a eina de les regions europees

Avui podem considerar que, tant per als territoris com per a les empreses, l'avantatge competitiu ja no rau únicament en poder disposar d'informació –donada la seva abundància– sinó en la capacitat d'utilitzar-la, processar-la, interpretar-la i assimilar-la.

Juntament amb els d'altres entitats, els estudis de la Direcció General d'Empresa de la Comissió Europea i, més especialment els del grup d'alt nivell sobre economia intangible, han subratllat la insuficiència dels conceptes econòmics tradicionals en el camp de les finances i la gestió a l'hora de tractar amb valors intangibles.

El principal objectiu d'aquesta recomanació és la investigació per al desenvolupament de noves bases lògiques, noves formes de competitivitat pel que fa a les regions del coneixement. Ho podem concretar en:

- L'estudi en profunditat del significat de la competitivitat regional i com mesurar-la porten a una sèrie de nous temes que plantegen dubtes sobre els indicadors actuals.
- L'actualització dels principis, els instruments i els indicadors guiats per la mesura dels factors intangibles, que d'ara endavant impregnaran tots els dominis de desenvolupament territorial (aptituds, experiència, *know-how*, patrimoni cognitiu, celebritat, ètica, desenvolupament sostenible, etc.), conjuntament amb altres enfocaments internacionals o territoris com el SOFI (*State of the Future Index*, índex d'estat del futur), aprofundeixen el concepte de competitivitat en la societat del coneixement.

- La identificació dels indicadors reals per mesurar el desenvolupament partint d'un afer d'especialistes per esdevenir un enfocament més centrat en la ciutadania i el desenvolupament més sostenible.

Prospectiva

Som del parer que la prospectiva té capacitat per funcionar com una espècie de metaeina per al desenvolupament regional del futur. Hi ha tres motius principals en els quals ens basem per afirmar-ho. En primer lloc, la prospectiva és integrativa. Els processos de prospectiva són flexibles i poden comprendre la recopilació d'informació, l'avaluació de la competitivitat, la traducció en possibles passes i el desenvolupament de possibles plans d'actuació dins d'una estructura. En segon lloc, la prospectiva va acompanyada d'un enfocament social –quelcom absolutament necessari en el marc intel·lectual actual, si tenim en compte el gir cap a la perspectiva emergent de les regions del coneixement destacades anteriorment. I en tercer lloc, la prospectiva pot actuar com a agent d'interconnexió neutre, tot fent confluïr diversos actors i resolent la tensió generant una orientació de cara al futur. Per aquests tres motius, pensem que caldria aplicar la prospectiva més àmpliament en el desenvolupament regional. I per a fer-ho, s'hauria de fer especial atenció a les tres qüestions següents:

- 1.) Combinar la prospectiva amb altres enfocaments. Hi ha molts instruments per fer polítiques regionals i cada any se'n desenvolupen de nous. Cal combinar aquesta diversificació amb esforços d'integració com-

plementaris. Pensem que val la pena explorar la integració de tècniques de prospectiva amb altres enfocaments que s'utilitzen en el desenvolupament regional. Un exemple de mètode amb un esperit anàleg al de la prospectiva és l'enfocament de planificació estratègica que es va utilitzar als anys 90 en el context del projecte IBA a la regió del Ruhr (part del qual pertany a l'administració del districte de Düsseldorf). Una mostra d'un projecte que intenta combinar la integració de la prospectiva amb altres mètodes és el projecte RegStrat que va fundar la Unió Europea i que tenia com a finalitat combinar el pronòstic tecnològic, la prospectiva, les tècniques de referència i altres eines, en un context regional.

2.) Utilitzar la prospectiva de manera continuada i tenint en ment un propòsit ben clar. Les tècniques de prospectiva són realment útils només si s'apliquen en un procés continu de llarga durada. L'exercici de la prospectiva no hauria de ser un esdeveniment puntual, sinó que hauria de formar part de processos de canvi sistemàtics i continus dins de les regions. Alhora, qualsevol exercici de prospectiva hauria de tenir una objectiu clar. Pensem que és de vital importància que la prospectiva vagi estretament lligada a processos de presa de decisions dins de les regions

i a les decisions que les regions han de prendre avui en dia.

3.) Fer servir la prospectiva per a assenyalar i possiblement canviar, les actituds de les regions. Una característica de les regions del coneixement és que les actituds esdevenen allò més important. Pensem que les tècniques de prospectiva poden ser útils en aquest context: fer servir la prospectiva per a assenyalar i comprendre les actituds dominants dins de les regions i utilitzar tècniques de prospectiva en un procés social de canvi d'actituds allà on sembli necessari.

Comportament i canvi cultural

El projecte SPIDER⁹ s'ha centrat en una nova interpretació de la competitivitat regional dins de la Societat del Coneixement. Malgrat tot, en l'estudi s'ha destacat la importància d'anar més enllà i analitzar fins a quin punt totes les categories d'actors, individus, empreses, administracions, universitats, càrrecs directius, etc., de les regions estan interessats en la Societat del Coneixement i adapten de manera concreta el seu comportament quotidià i a llarg termini d'acord amb les noves qüestions que sorgeixen en un macronivell.

9. L'objectiu fonamental de SPIDER, *Increasing regional competitiveness through futures research methods*, era augmentar el potencial de les forces intrínseques de les regions. El projecte se centrava en l'exploració del potencial de futur de camps emergents d'activitat econòmica a les tres regions que participaven en el projecte, que han estat: Sud-est de Finlàndia (Finlàndia); Valònia (Bèlgica); Districte de Düsseldorf (Alemanya)

El món està canviant: Anàlisi i prospectiva

Cap a un món pla? How flat is the world?¹⁰

La globalització s'ha ampliat durant els darrers vint anys amb la liberalització econòmica, a l'Índia i a la Xina, juntament amb el col·lapse de la Unió Soviètica i la revolució mundial de la tecnologia de la informació. En els propers 15 anys aportarà un creixement econòmic sostingut, un augment dels estàndards de vida i una major i profunda interdependència. Al mateix temps, sacsejarà profundament l'*statu quo* en quasi totes les àrees i generarà convulsió econòmica, cultural i, en conseqüència, política. El procés de globalització es pot accelerar o alenir, com va ocórrer a finals del segle XIX o principis del XX amb les guerres i la depressió global. La globalització dels anys noranta, associada a la liberalització econòmica i política, pot tenir els seus entrebancs i dependrà del progrés en les negociacions multilaterals, en les millores del govern i en la reducció dels conflictes. La lliure circulació de persones entre fronteres continuarà patint obstacles polítics i socials, malgrat la pressió de la necessitat de treballadors immigrants.

En els propers 15 anys, però, la globalització no tindrà un vessant tan occidental.¹¹ Es poden assenyalar les següents tendències:

- El major augment de la població i de la demanda de consum el 2020 tindrà lloc en els països en vies de desenvolupament i a l'Àsia, la Xina, l'Índia i Indonèsia.
- Les grans corporacions d'avui estaran disposades a distribuir, de forma àmplia, la tecnologia i a promoure el progrés econòmic en els països en vies de desenvolupament, a la vegada que s'adapten a nous entorns amb pràctiques no occidentals.
- Alhora, noves empreses en expansió estaran presents via comerç i inversió als mercats emergents.
- Els països que més s'han beneficiat de la creixent globalització calculen la manera d'obtenir més poder en els organismes internacionals i més influència en les regles del joc.
- La confluència de la globalització amb els valors americans ha fet sorgir un antiamericanisme en determinades parts del món.

Actualment, dues tercers parts de la població mundial viu en països connectats a l'economia global. Això no obstant, els beneficis de la creixent globalització, en l'horitzó 2020, no seran globals. En els propers 15 anys les distàncies s'ampliaran entre aquells països que actualment es beneficien de la creixent globalització —econòmicament, tecnològicament o socialment— i aquells que no estan connectats a l'economia global. D'altra banda, es veuran encara més aguditzades les contradiccions de la globalització.

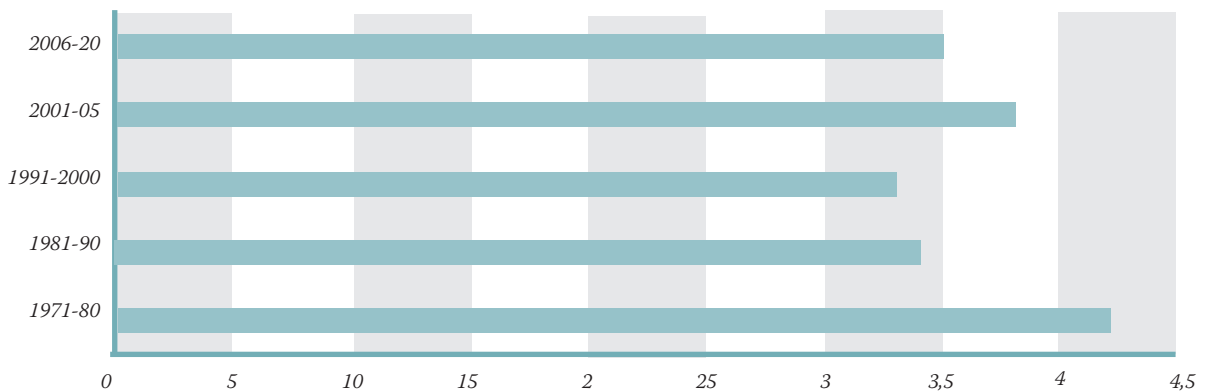
10. Thomas Friedman, best seller internacional el 2005

11. *Mapping the global future*, desembre 2004. NIC.

12. *Foresight 2020, 2006. Economist Intelligence Unit*

Es projecta que al 2020 l'economia mundial serà dues terceres parts més gran que al 2005¹². Es preveu que la taxa de creixement del PIB mundial es mantindrà als nivells dels darrers 25 anys, però hi haurà una gran diferència en el creixement entre països.

Figura 1.2 Creixement del PIB global real (% mitjana anual)

Font: Economist Intelligence Unit

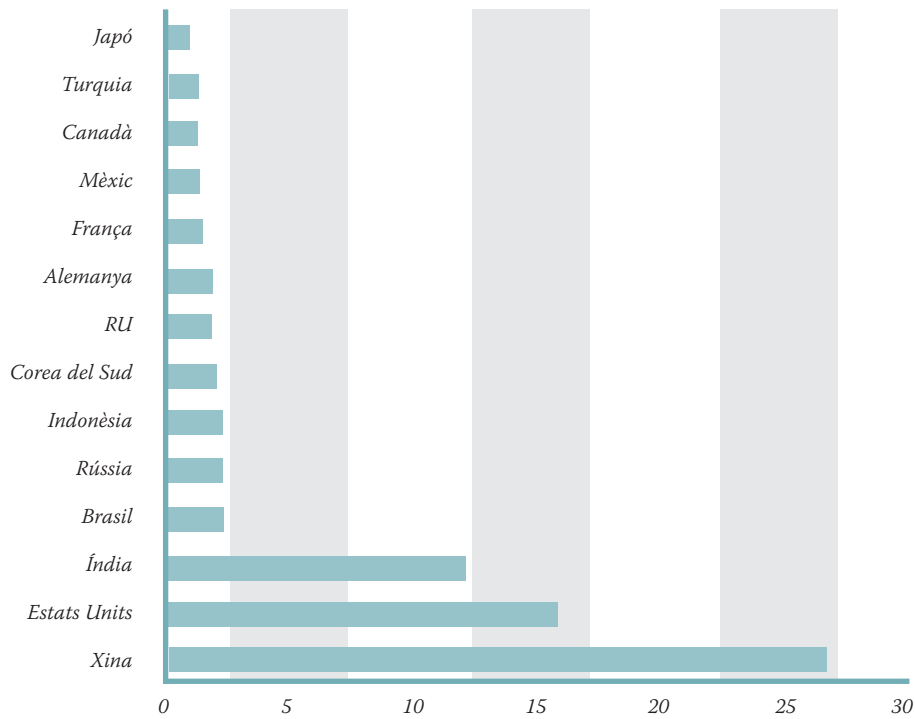
13. *Mapping the global future. Desembre 2004. NIC*

Àmplies parts del món gaudiran d'una prosperitat sense precedents i, numèricament, una vasta classe mitjana es generarà per primer cop a països de renda més baixa. Les previsions apunten cap a un creixement anual superior en els països en desenvolupament respecte als actuals països rics. Països com la Xina i l'Índia aconseguiran un major creixement econòmic que Europa i Japó, on l'envelliment de la força laboral pot inhibir el creixement. Els EUA destacaran per sobre d'altres economies desenvolupades, amb un creixement per sobre del 3% anual, comparat amb el 2,1% per a la UE 25 i menor que l'1% per al Japó, resultat de la disminució de la població en aquestes economies. Els dos països més poblats al món, la Xina i l'Índia, seran les economies que més creixeran. Però ambdós continuaran essent països pobres. El 2020 el PIB per càpita xinès serà quasi igual a la renda mitjana anual de Polònia (EIU, 2006).

Els motors de l'economia mundial l'any 2020 es preveu que siguin els EUA, la Xina i l'Índia; els tres països junts seran responsables de gairebé el 55 per cent del creixement global dels propers anys. Tal com es mostra a la figura 1-3, una dotzena de països contribuiran al creixement global cadascun d'una forma més residual.

Segons l'estudi del EIU, la Xina haurà reduït la distància en dimensió econòmica amb els EUA el 2020. Per exemple, tindrà un ampli sector tecnològic, desplaçarà a Alemanya com a principal país d'origen del turisme internacional, i fins i tot, el 2020 tindrà una flota d'automòbils més gran que la dels EUA. No obstant això, en termes de PIB per càpita la Xina no serà gaire comparable a l'economia dels EUA o d'altres països desenvolupats. Malgrat que alguns sectors esdevinguin globals, tindran encara una gran població dedicada a l'agricultura i els seus sistemes financers seran menys eficients que els dels països desenvolupats.¹³

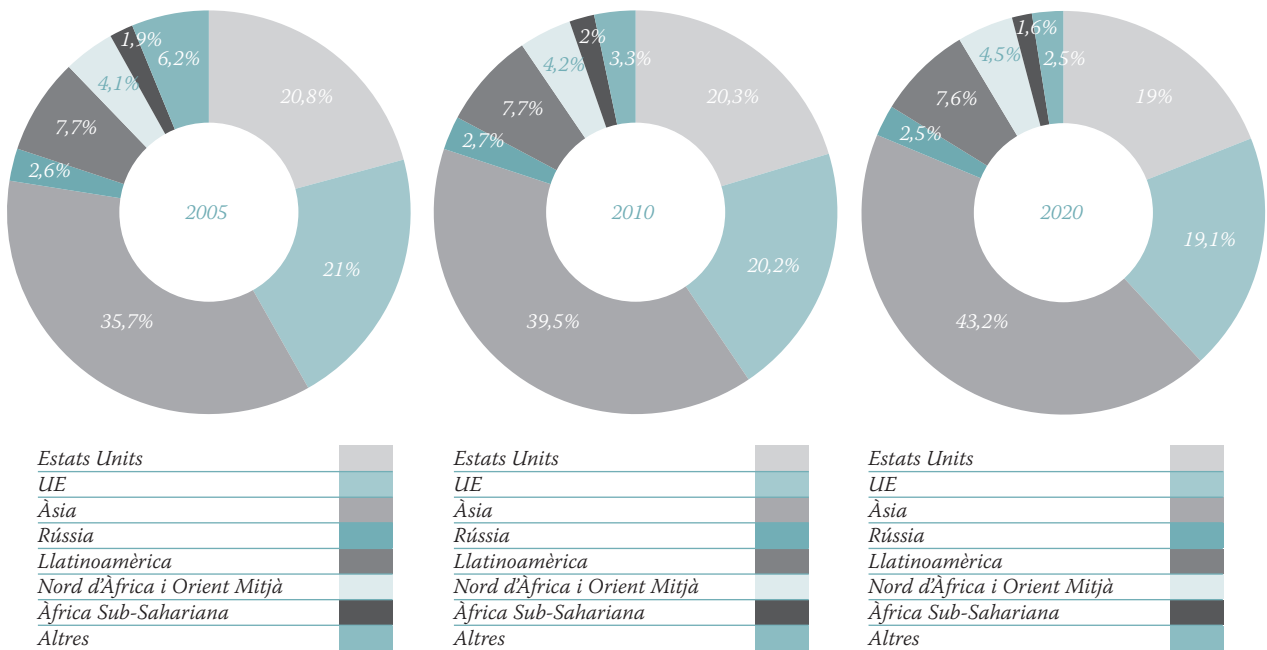
Figura 1.3 Contribució al creixement global 2006-2020 (%)

Augment del PIB real d'un país com a percentatge de l'augment global sobre el mateix període mesurat a Paritat de Poder Adquisitiu (PPA).

Font: Economist Intelligence Unit

Figura 1.4 Evolució de la participació en el PIB mundial (en PPA)

Font: Economist Intelligence Unit

14. En l'apartat 3.4 aprofundim en aquest aspecte.

15. *Les dades apuntades més amunt corresponen a l'escenari analitzat per EIU amb un 65% de probabilitats.*

16. *Mapping de global future. National Intelligence Council, desembre 2004*

La UE tindrà un creixement més lent que els EUA, conseqüent a la seva expansió territorial. La UE del 2020 abastarà probablement els països Balcans i Turquia. Està previst que Bulgària i Romania s'adhereixen el 2007 o 2008, mentre Croàcia ho farà dos anys després. L'actual UE de 25 esdevindrà probablement el 2020 la UE de 32-33 països.

A nivell mundial el PIB per càpita de la UE perdrà pes en termes relatius, conseqüència de l'absorció de nous membres més pobres. La mitjana del PIB per càpita de la UE 15 era el 70% del PIB per càpita dels EUA l'any 2000 i va caure al 65%, el 2005, causat principalment per l'ampliació el 2004, que incorporava països més pobres que els de la UE 15, i també per la debilitat de la UE en la primera meitat de la dècada. La renda mitjana de la UE 33 serà només d'un 56% de la renda dels EUA el 2020.

En aquestes dates els EUA seguiran sent la nació comercial més gran, tot i que la seva quota d'exportacions i importacions de béns i serveis descendirà lleugerament d'un 14% el 2005 a un 12% el 2020. La Xina desplaçarà Alemanya en el segon lloc i el 2020 no anirà massa enrera dels EUA. L'Índia registrarà el major avançament en el rànquing mundial, de la posició 24 a la 10, però representarà tant sols el 3% del comerç mundial.

En aquestes previsions és important tenir en compte, malgrat que les taxes de creixement de la que gaudeix la Xina actualment són molts elevades, altres països també han tingut experiències similars, (per exemple Japó, Corea del Sud i Taiwan, els quals han experimentat en el passat creixements al voltant del 10% anual en un llarg període) i en ocasions els països amb desenvolupaments ràpids han sofert sotragades i turbulències econòmiques, com el cas de Mèxic a meitat dels noranta, i el Sud-est Asiàtic a finals de la mateixa dècada, els quals han patit efectes negatius per moviments abruptes de capital. És probable que la Xina i l'Índia es poguessin trobar amb problemes similars. L'escala de l'impacte potencial té precedents i no és clar com el sistema financer internacional podria respondre.¹⁴

Tanmateix, el procés de globalització pot alentir-se per un creixent sentiment d'inseguretat econòmica i física, conseqüència de catàstrofes, terrorisme, guerres locals, conflictes regionals, noves pandèmies amb possibles efectes devastadors a l'Àfrica subsahariana, la Xina, l'Índia, Bangladesh o el Pakistan. No obstant, es considera improbable un conflicte a escala global.¹⁵

Asianització ?

L'emergència d'Àsia continuarà remodelant la globalització, donant un caire menys "made in USA" al fenomen de la globalització¹⁶. Àsia tindrà els mercats de consum amb el creixement més ràpid i amb un nombre d'empreses, que esdevenen multinacionals, més alt. Per tant, els països occidentals seran poc a poc desplaçats pel dinamisme econòmic internacional d'Àsia. Algunes dades que indiquen els analistes il·lustren aquest desplaçament:

- En termes de flux de capital, l'Àsia continuarà acumulant enormes quantitats de divises en les seves reserves internacionals. Actualment 850.000 milions de dòlars americans a Japó, 500.000 milions de dòlars a la Xina, 190.000 milions de dòlars a Corea i 120.000 milions de dòlars a l'Índia. Col·lectivament represen-

ten tres quartes parts de les reserves globals, tot i que el percentatge de tinença de dòlars disminuirà. Una cistella de divises de reserva, incloent el ien, el renminbi i les rupies probablement esdevindrà una pràctica estàndard.

- Les decisions sobre el tipus d'interès pels bancs centrals asiàtics influenciaran els mercats globals financers, incloent Nova York i Londres.
- L'emergència d'Àsia continuarà sent un pol d'atracció per a l'aplicació de tecnologia de tot el món, incloent també noves tecnologies o tecnologies líders, la qual cosa conduirà a la millora de la seva actuació en molts dels sectors. També s'anticipa que els gegants asiàtics utilitzaran el poder dels seus mercats per implantar els seus estàndards industrials, en comptes d'adoptar els estàndards promoguts per occident o els organismes internacionals.
- La creixent participació de la seva força de treball en l'economia, especialment a l'Índia, la Xina i Indonèsia, tindrà efectes importants, impulsant possiblement les migracions internes i regionals, les quals impactaran de forma important en la dimensió de les noves *megaciutats* al món, i actuarà com una variable per a l'estabilitat o inestabilitat política. Les migracions internes poden traspasar les fronteres; actualment, a la Xina, 100 milions de persones migren internament i acaben a l'exterior. Per tant, pot tenir també fortes repercussions en altres regions, com a Europa o Amèrica del Nord.
- L'expansió d'una identitat cultural asiàtica pot ser l'efecte més profund de l'emergència d'Àsia. Ja s'ha començat a reduir el percentatge d'estudiants que viatgen a Europa o a l'Amèrica del Nord, a favor del Japó i la Xina, que estan esdevenint principals pols d'atracció. Una nova identitat cultural asiàtica es pot distribuir ràpidament a mesura que la renda augmenta i la xarxa de comunicacions s'amplia.

Malgrat les reflexions anteriors, la velocitat d'aquesta "asianització" és discutible i així ho apunta *l'Economist Intelligence Unit*, que prediu que cap al 2020 el món continuarà sent unipolar, amb un pol clar que són els EUA.

Els Estats Units mantindran el lideratge

El creixement a llarg termini del producte interior brut es mantindrà a un 3 % anual. És una de les majors taxes dels països desenvolupats, comparat amb un 2% per a la UE i quasi un 1,1% per a Japó. És remarcable tenint en compte que els EUA són un dels líders tecnològics mundials i que, per tant, tenen menys oportunitats alhora d'importar tecnologia. El creixement dels EUA serà conduït per un augment de la productivitat, on hi juga un paper molt rellevant les tecnologies de la informació i comunicació, i també per l'expansió de la força laboral, perquè la població dels EUA continua creixent a una taxa relativament elevada, i en els propers 15 anys la immigració i les taxes de natalitat permetran que la població activa continuï creixent. En contrast, a la UE, tot i la immigració, s'espera que el creixement de la població activa s'alentirà i serà negativa en els propers 15 anys.

A Europa, algunes incerteses

La UE tindrà, el 2020, 600 milions de persones, la qual cosa representa un 80% més que els EUA. L'expansió s'haurà aconseguit ampliant el nombre de països que

en són membres, i la població de la UE serà lleugerament superior el 2020. L'annexió de Turquia suposaria 84 milions de persones, el 2020, o el 13,8% del total.

L'ampliació de la UE no en canviarà la seva dinàmica demogràfica. La nova Europa de l'Est està envellint molt més ràpidament que la vella Europa de l'Oest. I, tot i que la població en edat de treballar disminuirà lleugerament el 2020 (s'accelera a partir d'aquesta data), els estats europeus de l'est experimentaran una severa disminució (a una taxa de un 0,8% anual).

El creixement del producte interior brut dels països membres que van entrar el 2004 serà d'un 3,5% anual 2006-20, similar a la mitjana mundial. Lleugerament més alt serà el creixement als Balcans i Turquia, que pot arribar a un 5% de mitjana anual. Tot i que els membres de l'Est creixeran per sobre del 2% de la UE de l'Oest, continuaran les diferències. La renda mitjana per càpita dels nous membres, que el 2004 era un 50% inferior a la renda EU 15, arribarà a representar el 60% de la UE 15 el 2020. En les economies europees més grans, a diferència dels EUA el creixement de la productivitat s'ha alentit des de meitat dels anys 90. En alguns països han començat reformes laborals i fiscals. Tot i amb això, les empreses europees s'haurien de beneficiar de les millors pràctiques de les empreses americanes pel que fa a l'ús de les tecnologies de la informació i comunicació.

Les perspectives de Rússia a llarg termini són ambigües. En l'aspecte positiu han millorat molt l'estabilitat política i macroeconòmica, però l'entorn empresarial és difícil. A més, Rússia té un important repte demogràfic, resultat d'una taxa de natalitat molt baixa, una cobertura sanitària deficitària i una situació potencial d'expansió de la SIDA. La població activa disminuirà dràsticament el 2020. El seu creixement anual per càpita és modest, un 3,7% anual.

El creixement asiàtic

La major part de les economies asiàtiques seguiran estant entre les que tenen un creixement més ràpid. La mitjana de creixement per a la regió 2006-2020 serà 4,9%. Aquest creixement serà conduït per l'obertura, l'augment de la productivitat, una qualitat del treball relativament alta, el desenvolupament de les TIC, i les reformes institucionals i regulatòries, tot i que aquestes últimes no segueixen sempre el millor camí. En alguns casos, sobretot al sud d'Àsia, el factor demogràfic afavorirà el creixement. La Xina creixerà una mica més lentament en el període 2006-2020, a un 6% de mitjana, de l'actual 8,7% en el període 2001-2005. Tot i aquest alentiment, l'evolució en els propers 15 anys serà impressionant. Entre les fortaleses de la Xina es troba una bona infraestructura física, un mercat de treball flexible i amb un nivell de preparació relativament alt, sense obstacles a la inversió estrangera i l'establiment d'empreses. Els grans fluxos d'inversió directa a la Xina representen un compromís a llarg termini de les empreses internacionals amb el país, i el seu ingrés a l'OMC també compromet el país a una liberalització del mercat.

La creixent integració de l'Índia en l'economia global i la seva demografia favorable gairebé asseguren que el creixement anual durant 2006-20 se situï en un 5,9%. Tot i que se n'ha parlat molt, de la importància del sector de la informació i tecnologia al país, el sector només representa una petita part del producte interior brut indi, com per arribar a esdevenir un motor de creixement a llarg termini. Aquest dependrà molt més de la modernització de l'agricultura i indústria del país.

El creixement de la tercera gran economia de la regió, Japó, és molt pobre. En els propers 15 anys, el producte interior brut creixerà un 0,7% anual.

Malgrat el creixement econòmic important dels mercats asiàtics continuaran essent països en vies de desenvolupament al 2020. El PIB per càpita continuarà representant una cinquena part del dels EUA, comparat amb una setena part que representava el 2005. Algunes economies de la regió s'equipararan o estaran a nivells pròxims al dels EUA (Singapur, Hong Kong, Taiwan), però la resta de la regió continuarà força enrera. Cal esmentar que aquestes ràtios mesuren el PIB a PPA. Si es mesura a tipus de canvi corrents, els ràtios són considerablement més baixos, tot i el creixement i l'apreciació real de la divisa en els propers 15 anys. Per exemple, el 2020, el PIB de la Xina per càpita serà una quarta part del dels EUA mesurat a PPA, però continuarà a un reduït 8% quan es mesura a tipus de canvi corrents.

17. Altres analistes, Rand Corporation, estimen uns creixements més alts per a la regió per al període 2006-2010; per exemple a la Xina entre 7% i 10%.

Amèrica Llatina.

El creixement mitjà anual d'Amèrica Llatina serà aproximadament d'un 3%, una certa millora respecte a les dècades recents, però un percentatge decebedor comparat amb altres mercats emergents de ràpid creixement. L'estabilitat macroeconòmica s'ha consolidat en la regió i s'ha progressat en les reformes estructurals, però són necessàries reformes fiscals i institucionals. El creixement de la població en edat de treballar disminuirà, així com la qualitat del treball en termes de preparació es queda enrera respecte als mercats emergents asiàtics i els de l'Est d'Europa.

Continuarà el món unipolar?

Per alguns el 2020 els EUA seguirà essent el país més important segons la magnitud del PIB, la potència militar, la cohesió interna i el lideratge tecnològic. El dòlar americà continuarà essent la divisa clau, internacionalment. Europa no tindrà la cohesió necessària per arribar a l'estatus de superpotència. Les relacions econòmiques transatlàntiques continuaran essent molt importants globalment, encara que disminuirà en termes de comerç, inversió i participació en el PIB mundial, mentre que a l'Àsia augmentarà. No obstant això, Àsia tindrà un desenvolupament espectacular, però segons algunes anàlisis no haurà desplaçat a Occident del seu predomini cap al 2020. Àsia té davant seu riscos importants, des del fet que la globalització s'alenteixi, fins a les malalties infeccioses, les tensions geopolítiques i els conflictes socials interns. Àsia escurçarà distàncies en termes de riquesa, poder i influència, però requerirà temps. (EUI) ¹⁷

Taula 1.1 Les economies més grans (PIB en milers de milions US\$ a PPA i a tipus de canvi corrents)

	PIB (mil milions de dòlars americans, a PPA)				PIB (mil milions de dòlars americans, a tipus de canvi corrents)			
	rànquing	2020	rànquing	2005	rànquing	2020	rànquing	2005
<i>Xina</i>	1	29.590	2	8.200	2	10.130	4	2.225
<i>Estats Units</i>	2	28.830	1	12.457	1	28.830	1	12.457
<i>Índia</i>	3	13.363	4	3.718	7	3.228	12	759
<i>Japó</i>	4	6.795	3	4.008	3	6.862	2	4.617
<i>Alemanya</i>	5	4.857	5	2.426	4	4.980	3	2.829
<i>Regne Unit</i>	6	4.189	6	1.962	5	4.203	5	2.213
<i>França</i>	7	3.831	7	1.905	6	3.536	6	2.132
<i>Brasil</i>	8	3.823	8	1.636	13	1.600	11	787
<i>Rússia</i>	9	3.793	10	1.542	8	2.692	14	749
<i>Itàlia</i>	10	2.884	9	1.630	10	2.543	7	1.720
<i>Corea del Sud</i>	11	2.837	13	1.067	9	2.607	10	804
<i>Mèxic</i>	12	2.459	14	1.059	14	1.450	13	752
<i>Espanya</i>	13	2.427	11	1.511	12	2.146	9	1.119
<i>Canadà</i>	14	2.423	12	1.071	11	2.206	8	1.122

Font: EIU

Implicacions sobre la realitat econòmica i empresarial.

Noves pautes: potencial econòmic, activitat productiva, comerç i inversió.

El món està canviant: implicacions sobre les realitats econòmiques i empresarials

En aquesta secció resumirem alguns dels trets més destacats que s'ampliaran més endavant al capítol tercer "Noves realitats econòmiques i empresarials", dedicat a analitzar els principals canvis en marxa en els àmbits de l'activitat econòmica i empresarial, com es configura una *global sharing production* o "partició de la cadena de valor" en la producció de moltes mercaderies, amb la deslocalització o *outsourcing* de molts segments dels processos productius o dels serveis, així com els canvis en els trets del comerç internacional. La internacionalització dels moviments financers ha portat també a canvis en les anàlisis dels equilibris i desequilibris externs, que impliquen fluxos d'estalvi i inversió.

L'any 2005, segons dades oficials de l'Organització Mundial de Comerç (2006), el volum de comerç mundial va ser de 12.535 milers de milions de dòlars, 10.120 en mercaderies i 2.415 en comerç; al mateix temps, segons dades d'UNCTAD (2006), el volum d'Inversió Directa a l'Estranger (IDE) va pujar a 896 milers de milions de dòlars. Només dos anys abans, el 2003, les xifres respectives eren 7.300 milions en mercaderies, 1.800 milions en comerç en serveis i 560 en IDE.

Estem assistint a una redistribució del potencial econòmic, amb implicacions polítiques de primer ordre; o, dit en una terminologia més clàssica, a una ràpida i profunda reconfiguració de l'anomenada "divisió internacional del treball" i l'activitat. És un fet especialment rellevant, ja que el paper present i futur de la nostra societat i el nostre país —com de cadascuna de les societats i dels països presents en el marc global— dependrà de forma decisiva del lloc que siguem capaços d'assolir —a escala d'empresa, de sector, de conjunt de la societat— en aquesta nova complexa realitat global.

Complica encara més les coses el fet que les "regles del joc" també estiguin canviant en molts aspectes importants: noves regles de competència més oberta, més capacitat de mobilitat dels recursos productius, via inversions (IDE i altres), capacitat de "relocalització" d'activitats i serveis, moviments migratoris, noves demandes als poders públics per millorar la base competitiva dels països i alhora per minimitzar determinats impactes socials i polítics, etc.

A la pràctica, aquestes noves regles fan que les empreses hagin de seleccionar la forma òptima d'organitzar-se, comerciar i/o invertir internacionalment de forma endògena (per exemple multinacionalitzar-se, arribar a mercats exteriors mitjançant inversions directes, via exportacions, via contractes amb proveïdors o altres integrants de la *supply chain*, etc.).

Més obertura comercial, financera i productiva als països industrialitzats i emergents

La figura 1.5 recull l'evolució del grau d'obertura comercial (mesurada com a suma d'exportacions més importacions respecte al PIB) i financera (suma de stocks d'actius externs i passius d'IDE i inversió en cartera, com a percentatge del PIB) a les darreres dècades, tan als països industrialitzats com a les economies emergents. La tendència a més obertura —més integració o globalització— és nítida, i s'accentua i generalitza des de principis dels noranta.

La reducció de barreres al comerç i a les inversions (financeres i físiques) internacionals, en interrelació amb les millores en els transports i les comunicacions, especialment a ran de les TIC (com s'analiza al capítol 2), ha originat aquestes dinàmiques. Ara les empreses tenen al seu abast produir, aprovisionar-se i vendre a mercats exteriors amb més facilitat que mai, però òbviament també experimenten la competència d'altres empreses de l'estranger.

Figura 1.5 Obertura comercial i financera, 1970-2005

Països industrialitzats

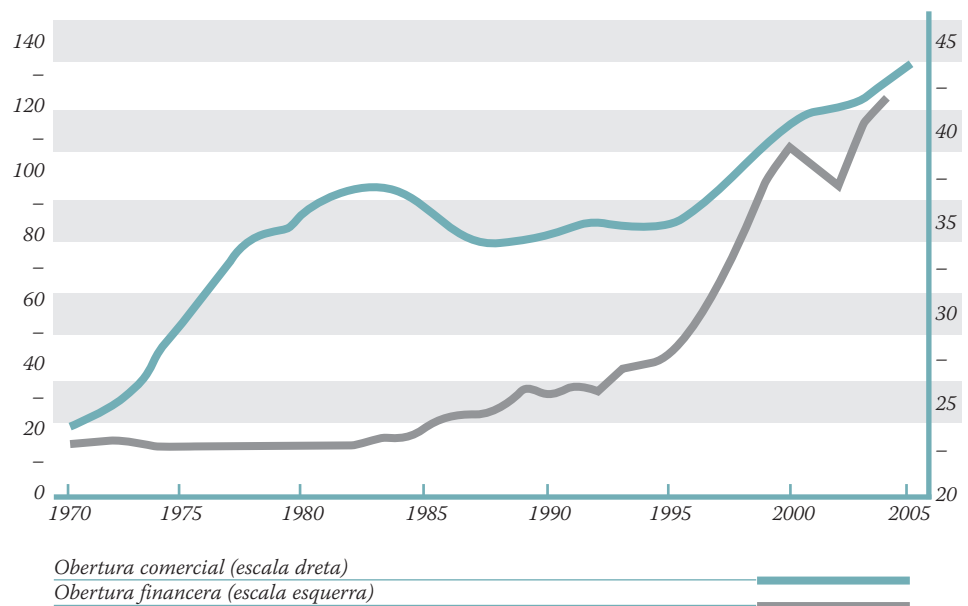
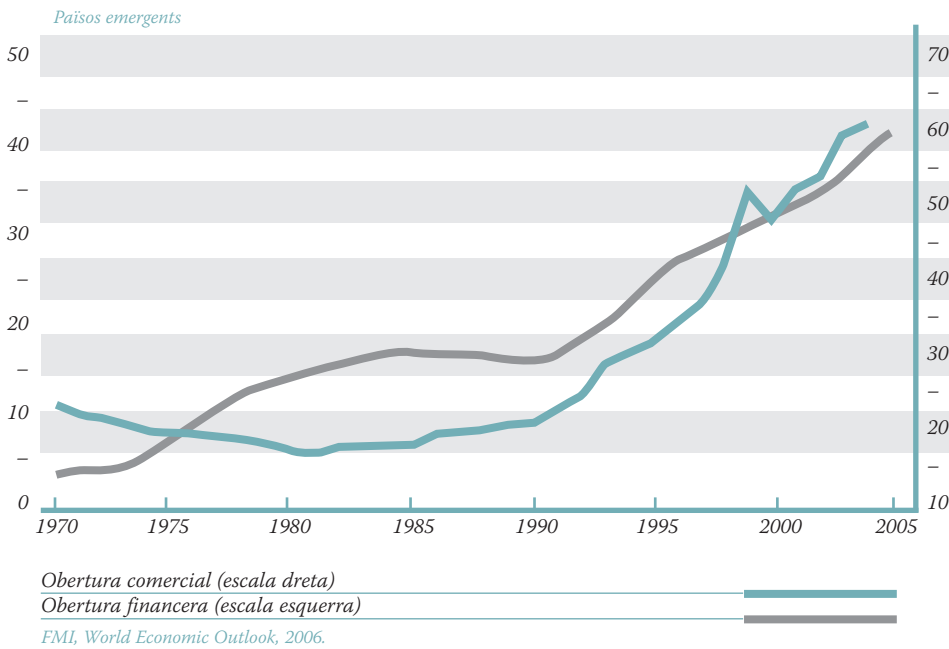

Figura 1.5 Obertura comercial i financera, 1970-2005

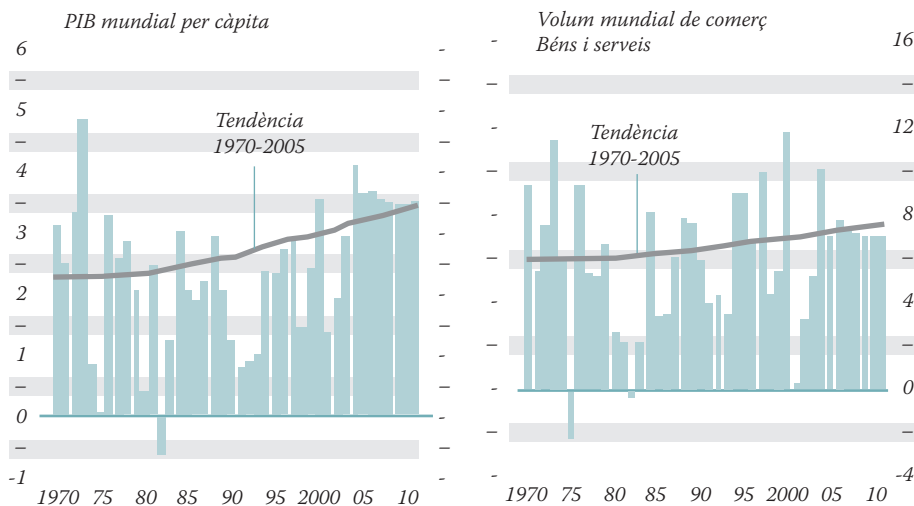

Creixement del PIB i del comerç mundial

Malgrat les polèmiques importants sobre els efectes de la globalització, les tendències del volum de producció —i PIB per càpita— i del volum de comerç mundials és creixent en els darrers temps, com mostra la figura 1.6, que presenta també les projeccions del FMI. Tot i així, també s'evidencien fluctuacions inter-anuals i cícliques que les millores en la gestió macroeconòmica no poden eradicar. Les projeccions del FMI per la segona meitat de la dècada present es situen a la banda alta de la tendència —suaument creixent— dels darrers temps.

Figura 1.6 Producció i comerç mundials

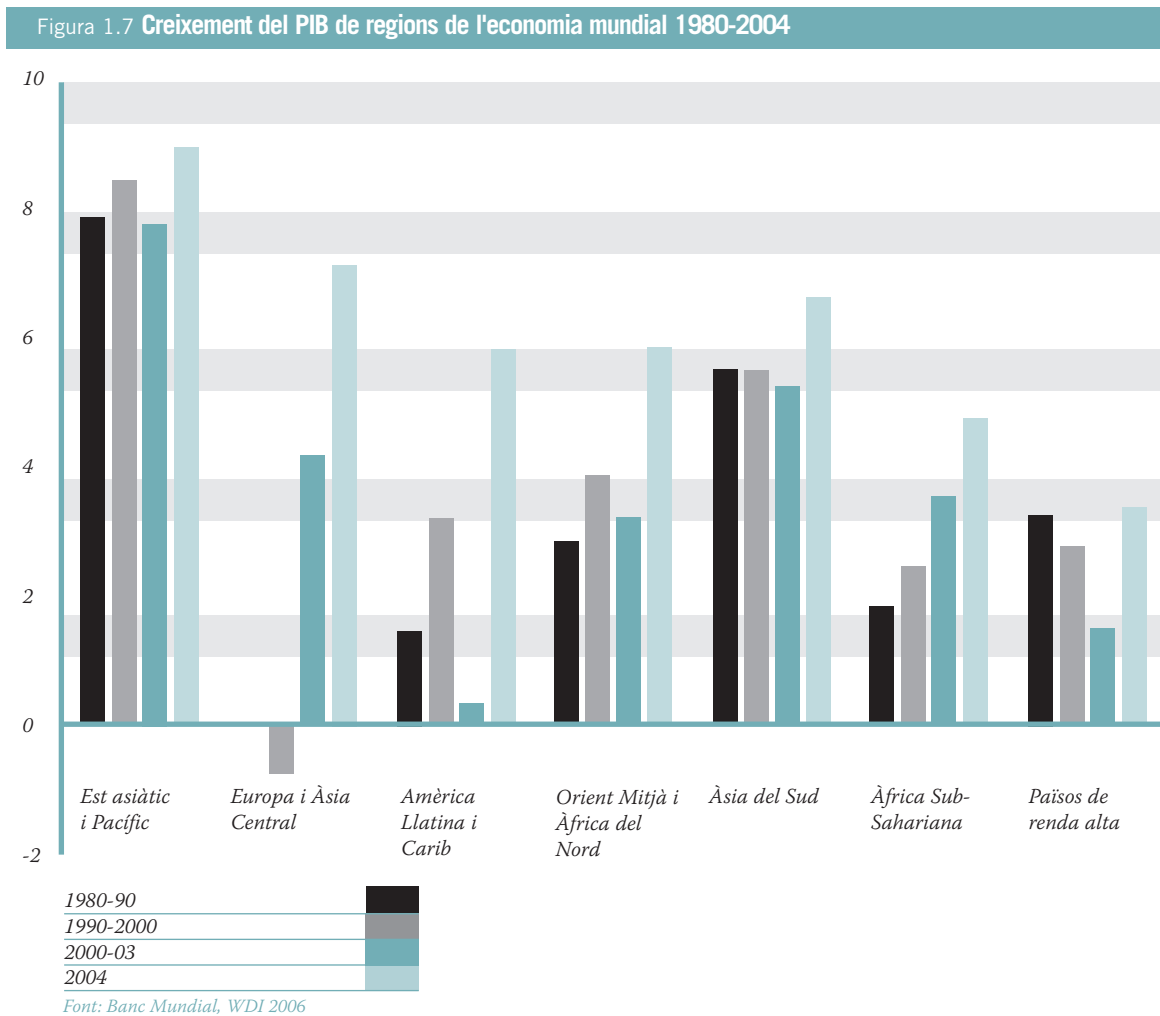
Taxes de creixement anuals: tendències 1970-2005 i projeccions 2010

Font: FMI, WEO, abril 2006.

Creixement a ritmes diferents

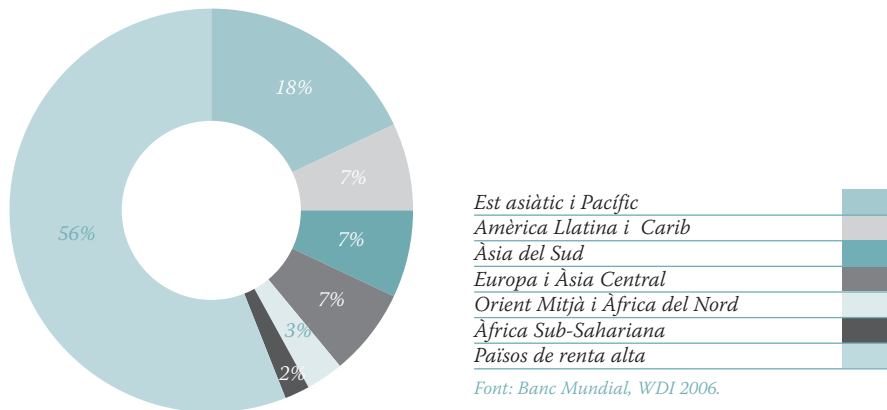
Però el procés de creixement de l'economia mundial —tant en PIB com en comerç i inversió— té components diferenciats per països i regions de l'economia mundial. La figura 1.7 recull dades dels Indicadors del Banc Mundial (*World Development Indicators 2006*) que mostren la coneguda prosperitat de l'Àsia de l'est i Pacífic, així com els progressos a l'Àsia del sud i els avenços en els darrers anys en altres regions del món, pràcticament totes elles creixent a taxes que superen les dels països industrialitzats o avançats.

Més protagonisme dels països emergents en la producció

Una implicació d'aquests diferents ritmes de creixement és el paper en alça de les economies emergents en el conjunt de la producció mundial. La figura 1.8 mostra com els països emergents i en desenvolupament s'estan apropant a la meitat del PIB mundial. Els països de "renda alta" —en la terminologia de la classificació del Banc Mundial— suposen ara el 56% del PIB mundial, mentre que els de l'Àsia de l'est i Pacífic arribarien al 18% i els tres grups d'Amèrica Llatina, Àsia sud i Europa de l'est – Àsia central, assolirien ja un 7% cadascun. Les "qüestions pendents" en matèria de creixement es concentrarien a l'Àfrica subsahariana i nord d'Àfrica i Orient Mitjà.

Fig. 1.8 Participació en el PIB mundial dels països emergents i en desenvolupament

Més protagonisme d'alguns països emergents en el comerç mundial

Una de les conseqüències de tot l'anterior és que també en els fluxos comercials creix la presència dels països emergents, especialment en els darrers anys. La taula 1.2 mostra unes taxes relativament semblants de creixement dels intercanvis comercials en la segona meitat dels anys noranta, però un diferencial a favor dels països emergents d'Àsia en els anys més recents.

Taula 1.2 Exportacions mundials de mercaderies

Taxes de creixement per regions 1995-2004

	Volum d'exportacions		Volum d'importacions	
	1995-2000a	2004	1995-2000a	2004
<i>Mon</i>	7	13	7	13
<i>Economies desenvolupades de les quals:</i>	7	11	8	11
<i>Japó</i>	6	13	4	6
<i>Estats Units</i>	7	9	11	11
<i>Europa</i>	7	12	8	11
<i>Economies en vies de desenvolupament de les quals:</i>	8	16	7	19
<i>Àfrica</i>	2	7	1	26
<i>Amèrica Llatina</i>	10	10	9	13
<i>Oest d'Àsia</i>	5	3	10	35
<i>Est i Sud d'Àsia</i>	10	22	6	18
<i>De les quals:</i>				
<i>Xina</i>	12	33	11	26
<i>Índia</i>	8	18	5	17
<i>Sud-Est d'Europa i CIS</i>	1	13	0	17

a: mitjana anual

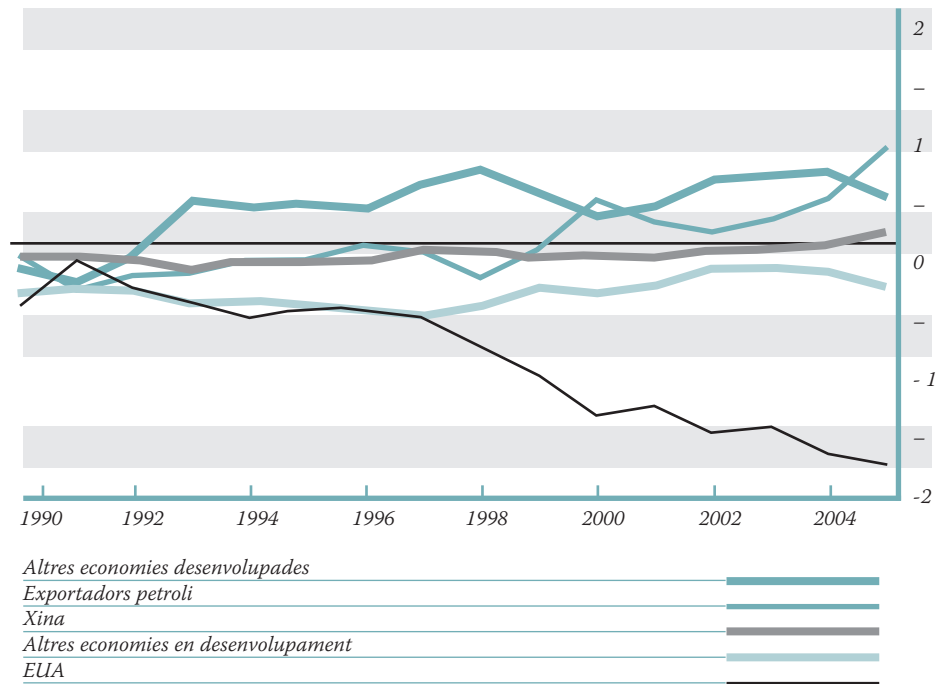
Font: UNCTAD, Trade and Development Report 2005

Desequilibris exteriors i canvis en posicions externes netes

En els darrers temps han aparegut uns desequilibris per compte corrent a escala internacional que tenen en els Estats Units —amb un dèficit per compte corrent que el 2005 va arribar a l'1,5% del PIB mundial— el seu principal cas, però no l'únic (de fet Espanya figura al rànquing dels WDI del Banc Mundial

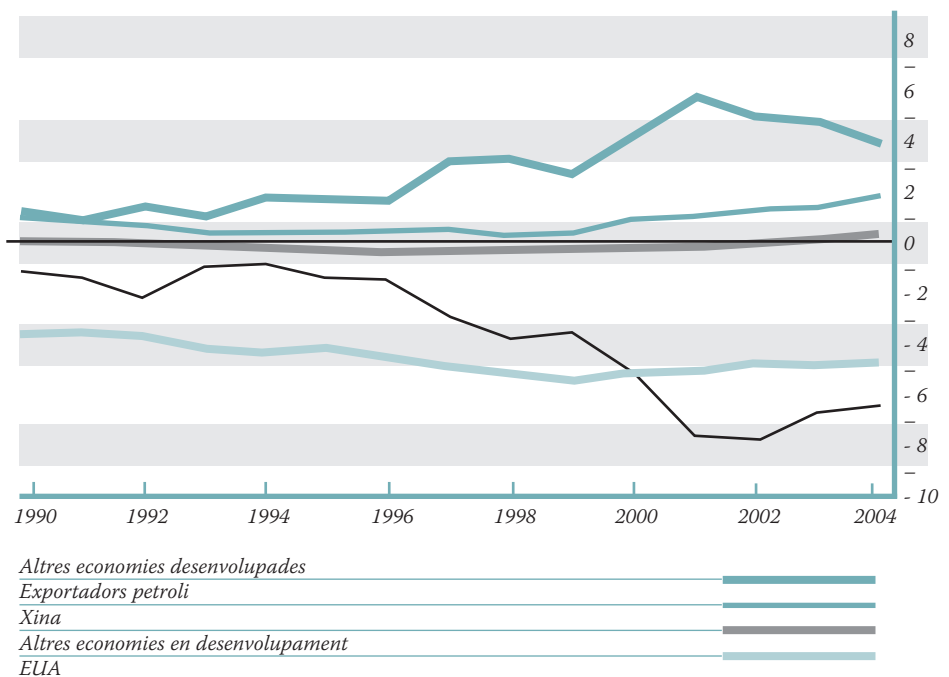
Figura 1.9 Saldos per compte corrent i posicions externes netes. En percentatge del PIB mundial

Saldos per compte corrent

Font: FMI, WEO 2006

Posicions externes netes

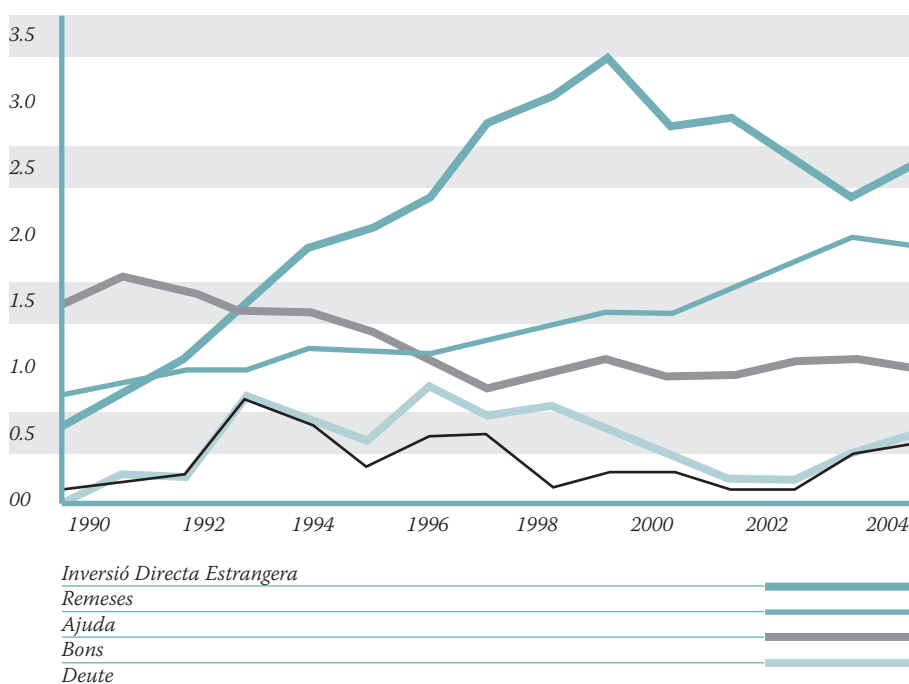
i del Global Financial Stability Report de l'FMI en la segona posició dels països amb dèficit per compte corrent). La “facilitat” per finançar aquests desequilibris ha estat —almenys fins ara— notable, però el debat sobre el seu significat i sostenibilitat és cada vegada més important, com veurem a l'apartat del capítol tercer sobre "Fluxos financers internacionals: estalvi i inversió, equilibris i desequilibris". El fet que entre els països amb superàvits, finançadors per tant a escala global del esmentats dèficits, a més del Japó i Alemanya figurin de forma destacada països asiàtics (amb la Xina al front) i exportadors de petroli, dóna una dimensió més accentuadament geopolítica a aquest aspecte.

Aquests canvis en les posicions d'estalvi/inversió i creditor/deutor són un altre vessant de la reconfiguració del poder econòmic a escala global, amb potencials implicacions estratègiques i polítiques.

Pes de la IDE però també de remeses

L'important paper de la IDE reflecteix no només qüestions de finançament, sinó que és un dels vehicles més importants de la *global sharing production*, de la multinacionalització de l'activitat econòmica. Cal insistir que, com veurem al capítol tercer de "Noves realitats econòmiques i empresarials", la “partició de la producció” pot donar lloc a fluxos d'IDE, en el cas d'empreses que estableixen una planta productiva a l'estranger i multinacionalitzen així la seva activitat, o a fluxos comercials —de productes intermedis o acabats— si les empreses transnacionalitzen les seves fonts de contractes d'aprovisionaments, globalitzant les *supply chains*. Blongen (2006) esmenta com entre 1986 i 1999 el PIB real mundial va créixer a una taxa mitjana anual del 2,5% mentre que les exportacions ho feien al 5,6% i les inversions directes a l'exterior, un 17,7%. Les dades esmentades al principi d'aquesta secció ratifiquen aquesta dinàmica.

Figura 1.10 Remeses i altres formes de finançament exterior de les economies en desenvolupament

Font: Banc Mundial, WDI 2006.

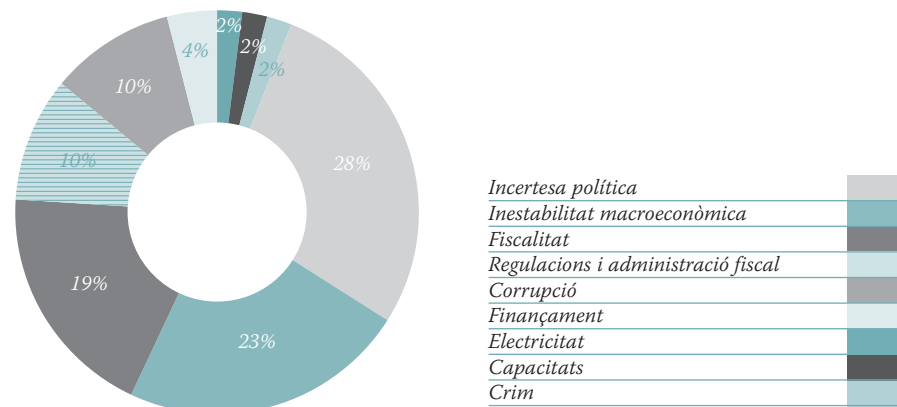
També la mobilitat de persones, malgrat els problemes migratoris, assoleix un volum i unes implicacions econòmiques importants.

La figura 1.10 mostra el paper central que ha assolit l'IDE en el finançament de les economies emergents des de principis dels noranta, però també el sostingut creixement de les remeses com a via de finançament.

Incerteses geopolítiques i econòmiques

Aquests avenços en els àmbits de les transaccions comercials i financeres i el creixement econòmic no estan exempts de tensions, incerteses i dificultats. A escala global hi ha incerteses “geoestratègiques” ben conegudes, i la influència sobre l'evolució del petroli només és una de les vies per impactar sobre l'economia mundial. Però també a escala regional hi ha problemes, des de l'articulació política de la UE fins a les dificultats pel “clima inversor” encara a molts països en desenvolupament o emergents, amb problemes de “governabilitat” o “qualitat de les institucions” per garantir un bon funcionament de les operacions empresarials i les transaccions econòmiques, passant per alguns problemes d'estabilitat macroeconòmica —encara que en aquest àmbit s'ha avançant significativament els darrers anys. La següent figura resumeix els resultats d'enquestes d'opinions sobre els aspectes que limiten el clima inversor.

Figura 1.11 Restriccions en el clima inversor, segons rànquings a nivell de país

Banc Mundial, *The World Development Report 2005*

Però... is the world flat?

Thomas Friedman (2005) va popularitzar l'expressió "el món es pla" en un *best seller* que explicava amb eloqüència i casuística com les novetats tecnològiques i els canvis en les polítiques estaven portant a “aplanar” l'espai econòmic mundial, facilitant la competència, incorporant a aquest “món aplanat” milers d'empreses i milions de treballadors i consumidors de països fins ara perifèrics, allunyats de l'economia i la política globals. Les dades anteriors es poden interpretar en bona mesura com a resultats d'aquestes noves realitats.

Però si al món ja no hi ha muntanyes almenys sí que subsisteixen “turons”. Les transaccions comercials i financeres es troben amb dificultats; algunes estan vin-

culades a la distància física i als costos de transport —malgrat haver-se reduït—, però d'altres, encara importants, deriven de barreres o traves proteccionistes de molt diversa mena: des de pràctiques en la distribució comercial al detall a problemes administratius per determinades activitats a l'estranger, problemes legals i/o de seguretat jurídica (quan no de corrupció) i diferències de comunicació (no només de llengua sinó també de “concepció del món”), culturals o de pràctiques formals o informals no sempre fàcils de conèixer “a priori” (“coneixement tàcit”). Anderson-van WinCorp (2004) han quantificat entre un 40% i un 80% el “sobrecost” associat a “creuar” fronteres, sense incloure-hi els elements més “intangibles”. Els autors fan ús d'una coneguda citació de Mark Twain i la posen en boca dels “costos de comerç internacional”, que, si poguessin parlar, també ens dirien que “les notícies de la meua mort s'han exagerat molt”.

Globalització, canvi tecnològic i competitivitat empresarial: cap a l'empresa xarxa

Manuel Castells
Jordi Vilaseca

Universitat Oberta de Catalunya

Avui, l'activitat econòmica es troba influenciada per dos importants motors de canvi: la globalització i la irrupció a l'esfera productiva de les tecnologies de la informació i la comunicació (TIC). La creixent ampliació espacial i temporal dels mercats va modificant els esquemes de producció, distribució, intercanvi i consum de l'economia catalana, que, progressivament, s'insereix en un procés de transició cap a una economia global i basada en el coneixement, de la qual les TIC en són la seva infraestructura bàsica.

Sens dubte, un dels agents econòmics que més transformacions ha presentat durant els darrers anys ha estat l'empresa. Les resumim a partir de la consolidació d'un concepte: l'empresa xarxa. L'empresa xarxa és un model estratègic, organitzatiu i productiu que es fonamenta en la descentralització en xarxa del conjunt de les seves unitats de negoci. Aquest model, que supera els models d'organització consolidats als anys vuitanta i basats en la xarxa d'empreses, suposa una transformació del funcionament empresarial cap a un sistema de configuració variant en què el treball es fa en xarxa i en què es dilueix significativament la cadena integrada de valor. Però, aquesta nova manera de fer empresa no seria possible sense un potent instrument tecnològic. Les TIC fan possible el negoci electrònic (o *e-business*), és a dir, són la condició necessària per a fer empresa d'una altra manera; a través de les xarxes informàtiques i de telecomunicacions. Per tant, l'*e-business* no només abraça el conjunt de noves activitats productives que han sorgit arrel de l'ús productiu de les TIC, les anomenades empreses "puntcom". Les activitats productives tradicionals també afegeixen valor, tot i que amb diferents intensitats, amb l'ús de les tecnologies digitals.

En aquest sentit, és important assenyalar que la relació entre els profunds canvis de la demanda i de l'oferta, derivats de la creixent integració econòmica mundial, i l'ús de les tecnologies digitals, com a instrument per afegir valor a una producció a la qual se li requereixen dosis creixents de coneixement, no és unidireccional. No entendríem a la globalització sense la seva principal infraestructura: les TIC, però tampoc entenem l'ús empresarial de les tecnologies digitals sense els seus objectius prioritaris: l'augment de la productivitat, el guany de la quota de mercat i, en definitiva, l'optimització dels beneficis. Així doncs, aquesta implicació té un caràcter molt més complex que el d'una simple relació unidireccional. Podem afirmar, per tant, que les transformacions de l'activitat empresarial vinculades amb els usos de les TIC no és poden aïllar ni dels processos de més calat amb els quals estan imbricades ni de l'estructura i de la configuració de l'activitat empresarial.

És, precisament, dins d'aquest joc d'interaccions que hem de situar el procés de canvi que està vivint l'empresa catalana en l'actualitat. Com assenyalen diverses investigacions a l'àmbit internacional, la vinculació entre la inversió i l'ús de la tecnologia digital i els resultats empresarials, en especial la productivitat i la competitivitat, no és directa. De fet, als darrers anys hi ha hagut una important controvèrsia acadèmica al voltant de la implicació que la inversió tecnològica suposava sobre els resultats empresarials. Efectivament, si l'extraordinari volum d'inversió i els esforços per a millorar els usos empresarials de les TIC no es veuen repercutits en termes de millores d'eficiència i de quotes de mercat, aleshores perquè malbaratar recursos i desorganitzar la gestió? O, al contrari, si estem

davant d'un període de notables vinculacions entre la inversió i l'ús digital i la productivitat i la competitivitat de les nostres empreses, aleshores cal una aposta decidida per a adequar els recursos humans i l'organització de l'empresa a les exigències de les noves tecnologies i del procés de globalització.

Amb tot, sembla que hem arribat a un consens en relació amb el fet que les condicions organitzatives i de producció dins de l'empresa i el nivell de formació i de qualificació dels recursos humans complementen a la inversió tecnològica en l'explicació de la productivitat i la competitivitat de les empreses. A tall d'exemple, com sabem les TIC basen el seu funcionament en la comunicació en xarxa; doncs bé, aquelles empreses que no orientin la seva activitat cap a la flexibilitat i la descentralització, tant pel que fa a les seves activitats internes com pel que fa a la seva relació amb els agents externs immediats (proveïdors, clients i distribuïdors) difícilment aprofitaran totes les avantatges del procés de digitalització. De la mateixa manera, aquelles empreses que no adaptin la seva estructura organitzativa, cap a un disseny basat en la formació i l'autonomia del treball, segurament no trauran tot l'avantatge competitiu que la inversió i l'ús digital els hi podria proporcionar. De fet, una tecnologia de la informació i la comunicació introduïda i organitzada rígidament i verticalment pot reforçar les tendències burocràtiques i alineadores a l'interior de les empreses.

Quina és la situació de les empreses catalanes davant del nou context plantejat pel binomi globalització-TIC? Doncs bé, com assenyalen alguns dels resultats del projecte d'investigació sobre l'empresa xarxa a Catalunya (<http://www.uoc.edu/in3/pic/cat/pic21.html>), l'estructura del teixit productiu de l'economia catala-

na, caracteritzada per la importància decisiva de la micro i la petita empresa condiona el procés de transició cap a l'economia global del coneixement. Els resultats de la investigació assenyalen la correlació positiva entre la inversió tecnològica digital i la productivitat dels béns de capital, de la mateixa manera que s'aprecia una relació positiva entre la inversió tecnològica i la qualitat del treball. D'aquesta manera, la productivitat del capital i del treball es vinculen a través de clars efectes sinèrgics, caracteritzats per una notable importància de la inversió i l'ús de les TIC. També es constata que si bé no hi ha una relació directa entre major dimensió i més productivitat, com a resultat de la progressiva importància relativa de la flexibilitat com a instrument competitiu, sí que s'aprecia que els guanys de productivitat són significativament superiors en les empreses de menor dimensió. Al mateix també, també es destacable que la majoria d'empreses de menys dimensió no percep la necessitat o no disposa de recursos per a la inversió i l'assimilació productiva de les TIC.

En resum, tot i que les TIC han començat a jugar un paper rellevant en l'explicació d'alguns avenços de productivitat, la infrautilització d'aquestes tecnologies, les debilitats organitzatives i la manca de qualitat dels recursos humans es consoliden com alguns dels principals punts febles del nostre model de creixement econòmic. En la mesura que un 88% de les empreses catalanes son microempreses, amb menys de 5 treballadors i amb una participació superior al 50% sobre el total del valor afegit brut privat, apreciem que la reserva de productivitat i de competitivitat continguda en el nou sistema tecnològic i organitzatiu, caracteritzat per l'empresa xarxa, només es manifesta de forma limitada a una petita part d'empreses i a alguns sectors. Tot un repte per al futur immediat.